

КОРПОРАТОКРАТИЈА & ГРАДОГРАДИТЕЉСТВО

Израженије деловање корпоратократије везано је за другу половину 20. века. На њене појавне облике и утицајно деловање на градоградитељство указала је и Нан Елин (Елин, 2004: 27, 101, 125, 148, 156, 185, 216-218). Она полази од разних критика друштва и градова, које су појачале своје дејство нарочито након Другог светског рата када важност места (*genius loci*) постаје све мање битна, а значај протока људи, идеја, капитала и масмедија убрзано расте.

Овај историјски догађај био је прекретница која је у другој половини 20. века допринела јачању корпоративног капитализма. То је учврстило међународни систем моћи, а стабилизовало је и снагу вере у линеарни напредак, апсолутне истине и рационално планирање. На том принципу уведен је “општи или високи модернизам у коме улога тржишта постаје све утицајнија”. Тако остварено растуће богатство и снага тржишта постало је утицајно у свим областима живота, што је подстакло потребе за масовном изградњом индустријских, саобраћајних, стамбених и других капацитета.

Већ шездесетих година 20. века резултат ових активности покренуо је критику урбанизма који је постао ружан, стерилан, омрзнут, репресиван и антидруштвен, што је допринело оживљавању антимодернизма или постмодернизма. Највише се замерало недостатку простора као последици убрзања глобалних токова (Елин, 2004: 25, 185).

То је довело до разарања постојећих градских супстанци, масовне производње стамбених зграда и изградње изолованих структура у мору тзв. зеленила и тзв. неизграђених, тзв. слободних и тзв. отворених простора које Оскар Њуман (Oscar Newman) назива

“небрањени простор” (Кораћ, 1978: 65, 87), нарочито у америчким централним градовима и европским предграђима.

На овај облик екстензивне децентрализације утицала је атомска експлозија у Хирошими и Нагасакију која је поразила теорију густо насељених градова. Уз овај историјски повод, на децентрализацију су утицале и нове саобраћајне технологије, спекулације са некретнинама, државним донацијама и модерним планерским теоријама у вези проширивања и раздвајања функција, као и увођење “2Д” уместо “3Д” терминологије у едукативну, законодавну, планерску и градитељску теорију и праксу.

Ово је јесте био снажан повод архитектурним, планерским и корисницима урбаносрединског боравишта да се схвати и сагледа потреба увођења иманентних промена, како би се побољшало физичко окружење и умањило осећај усамљености и несигурности које оно изазива. Ипак, предузете активности у Америци нису дале очекивани резултат, јер је већина онога што је било урађено шездесетих година 20. века на естетском, друштвеном и политичком плану, заједнички омаловажено од сопствених градоградитеља као и њихових корисника.

У таквим околностима критика је прогласила смрт архитектуре увиђајући, тобоже, извесне позитивне промене у обликовању људског окружења. Дакло, те позитивне промене сагледиве су само кроз призму истраживача ентузијаста који једино у изворном народном градитељству виде идентитет, утицаје и производе анвиронман (*environment*) дизајна (Хаџиева - Мргуд, 1995: 7-20).

У вези с тим покушајима да се унапреди квалитет урбаносрединског бора-

вишта Дејвид Леј први пут помиње формирање корпоративног урбаног пејзажа који је као производ нарастајућег корпоративног друштва постао завештање савременог (модерног) покрета.

Нада у позитивне промене када је у питању обликовање, капацитет и однос између високо, ниско, пејзажно и друштвено грађених структура, била је кратког даха, јер се између шездесетих и седамдесетих година 20. века јављају критике “да је планирање и пројектовање модерног града модел за недостатак простора, путоказ за анонимне, безличне просторе, огромне конструкције и аутопутеве”.

Свакако, овај критички став Дејвида Леја био је усмерен против “функционалистичког окружења - недостатка простора као последице централизованог корпоративног одлучивања, стандардизације и губљења људске сразмере у напредном индустријском граду” (Ley, 1980: 42-43).

Поред тога, у оквирима анонимних и безличних простора корпоративног бизниса препознатљиве су и градске тзв. зелене површине означене зеленом бојом у старим и новим зонским и планско - урбанистичким документима, за које С. Пеган каже да окружују зграде, немају карактеристике ни парка ни врта и да су недоречене у смислу идеје уређења и коришћења (Пеган, 2007: 14), а Б. и М. Обад Шћитароци кажу да представљају “зелене пустиње” које служе људима, али их они и не виде, јер су без градитељског и стилског идентитета, а нуде све и ништа (Обад Шћитароци; Бојанић - Обад Шћитароци, 1996: 80).

Осим поменутих оскудности урбаносрединског боравишта, и централизованог корпоративно одлучивање указује да архитектура може бити у функцији политичких и других манипу-

лацијских намера. У вези с тим, Доуг Дејвис цитира Леона Крира који каже: “класична архитектура је била најплеменитији инструмент политике и пропаганде кроз хиљаде година и у свим великим културама и на свим континентима” (Доуг, 1987: 17).

То говори да кроз градитељскоурбан историју утицаји на архитектуру и градоградитељство имају свој дуготрајни континуитет. Међутим, у данашњим условима корпоративно одлучивање има екстремно велики, а изнад свега штетан утицај на архитектуру и урбаносрединско боравање, и он у сасвим прикривеном облику афирмише њен претећи империјалистички и корпоративни подтекст. Ово потврђују још рани примери изградње нових градова у француским колонијама 1900 - 1930. године.

Наиме, у контексту геостратешких интереса француске колонијалне политике, видљиво је како њена интервенција у стварности уништава локалну економију, “повећавајући јаз између богатих и сиромашних, удаљавајући домородачко становништво од њихових културних традиција. Настojeћи да зауставе развој локалне културе, француске технократе су осигурале зависност од француских услуга, тржишта и технологија” (Елин, 2004: 156).

У другој половини 20. века моћи корпоративног бизниса вешто функциониса чак и у време светске рецесије у промету некретнина 1989. г. и актуелних финансијских потреса са Волстриета (Wall Street) у Америци од 2008. г., које су у ствари и изазвале данашњу велику кризу и у области градоградитељства. Њиховим моћним деловањем дошло је до избацивања мањих и слабијих градитеља на тржишту некретнина, чиме је дата предност глобалном капиталу, па и јачању оваквог смера на утицајном светском тржишту.

У жељи да вешто искористе симболе моћи, “клијенти великих удружења поручују архитекте “звезде” да пројектују зграде, којима додељују статус и признање корпорација, што помаже да “продају” свој корпоративни идентитет обезбеђујући живописно “паковање” за то, као што би комерцијални уметник учинио то за друге производе. (...) Примери “потписаних зграда” од стране “архитеката звезда” укључују зграду АТ & Т у Њујорк Ситију Филип Џонсона и Џона Бургеа, Humana Corporation у Луисвиле-у, Кентаки, архитекте Мишела Гравеса и Кевин

Рошеови монументални кампуси за General Foods у предграђу Њујорк Ситија, а и за грађевинско предузеће Bouuges у предграђима Париза” (Елин, 2004: 217).

Значи, корпоратократија је увелико комерцијализовала архитектуру и изазвала је презир, разочарање и гађење. Зато многи архитекти “данас теже да и сами постану важни учесници у капиталистичкој економији. Они се прилагођавају корпоративним моделима у својој сопственој пракси, стварајући симболе моћи за њихове корпоративне поручиоце и чак ширећи свој репертоар производње”, па у том очајничком покушају настоје да утврде место опстанка на ивици егзистенције (Елин, 2004: 218).

Такав вишедеценијски однос према урбаносрединском боравању који је последица максимизације капитала без обзира на еколошке и друге последице, доприноси највише редукацији пејзажно - урбаних структура и умножавању негативног еколошког наслеђа. Такво стање ствари, говори о битно смањеним пејзажно - урбаним капацитетима, односно неусклађеном екореципроцитету између високо, ниско и пејзажно грађених физичких структура, које још увек има своје упориште у профитерски интригантном и прихватљивом, али и еколошки неодрживом “2Д” планирању урбаног и регионалног простора.

И зато, није случајно што Константинос Доксијадис са екистичког аспекта каже: “Сви ми чинимо злочине у архитектури”. Он чак каже: “И себе сматрам једним од њих и као такав на овом месту признајем следеће: не улажемо напор да се у томе зауставимо, не покушавамо ни да признамо ове злочине, не проналазимо узроке ових злочина, и не одупиремо се алармантној стопи њиховог раста (Доксијадис, 1982: 152-161).

Многи данас уочавају да је архитектура још више изгубила компас кроз егзибиционизам Рема Колхаса и сличних, да је м² оно што диктира архитектуру, и то су само неки од разлога због чега линеарни раст доминира уместо одрживог екоурбаног развоја. Зато су загађења у простору најстрашнија и погубна, што са великим огорчењем и згражањем потврђује наш савременик и стваралачки опредељени бунтовник и традиционалиста Спасоје Крунић (Крунић, 2011: 19). Чак и америчко искуство младог срп-

ског архитекте Александре Саше Гаврић која под насловом “Велики мали архитекти” презентује сву сложеност, снагу и слабости моћних и разноликих корпоративних тенденција и утицаја, затим феномен “брендирања архитектуре”, велике пројекте и у вези с тим и велике везе, савремене ратове за доминацију међу славним, просечним, моћним, одговорним и савременим архитектима, меценама, као и истовремену бескомпромисну борбу у великој конкуренцији на великом и шароликом, али и лобистички настројеном америчком, па и светском тржишту, указује на предности здраве конкуренције, али и мане убрзаног и видљивог конзумерства.

Зато у условима локалних и глобалних климатских промена, свако игнорисање и маргинализовање истинских људских потреба, затим установљених градитељских вредности, а поготово екореципроцитета између социјалних, али и високо, ниско и пејзажно грађених структура урбаносрединског боравања и природних процеса животносрединског станишта “може водити до тренутне славе и богатих клијената”, али не и до универзалних вредности архитектуре и урбанизма (Гаврић, 2011: 15-17).

Велимир Љ. Ђеримовић